

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütlü İnformasiya Vəsitiyinin İnkışafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

KIVDF

www.kivdf.gov.az

Layihənin istiqaməti:
"İctimai və dövlət maraqlarının müdafiəsi"

Mübarək Novruz ərefəsindəyik. Xalqımız Novruzu - Yeni günü böyük coşğu və ehtiramlı qarşılıklıdır. Mərasim ənənələri ilə zəngin Novruzumuzun tarixi insanlığın tarixi qədər qədimdir. Novruz çox geniş bir coğrafiyada yayılmış, müxtəlif mədəniyyətlərdə yer almış, müxtəlif cəmiyyətlərdə fərqli qarvanılmışdır.

Azərbaycanımızın paytaxtı Bakıda isə Novruz hər zaman möhtəşəm təntənəsi və özünəməxsusluğunu ilə seçilib. Yüzzilliklərdər ki, Bakı əhli ata-baba yadigarı mübarək Novruzu sevə-sevə qarşılıyib.

Bakı içərisəhər, Bayırşəhər və ətrafindəki otuz səkkiz kənddən ibarət olub. Kənd camaatı əkinçilik, bağçılıq və qoyunçuluqla məşğul olub. Bakı əhalisinin bir qismi isə ticarətlə və sənətkarlıqla məşğul idi.

"Bakılılar bütün Azərbaycan xalqı kimi səxavətli, qonaqpərvər, üzügülər, igid, çalıb-oxumağı və oynamağı sevən, öz qonşularının dərdinə qalan, qəriblərə hörmət edən, elsiz-ayaq-sızların dadına çatan, xeyirdə-şərədə bir-birinə kömək edən və bir-birini sevən adamlardır", - deyirdi Hüseynqulu Sarabski.

Bakılılar dədə-babadan qalma bir çox adət və ənənələrə six bağlı idilər. Novruz bayramı Bakıda Ramazan və Qurban bayramlarından dəfələrlə artıq təntənə ilə keçirilər.

1943-cü ildə Novxanı kəndində dünyaya gələn, hazırda Bakının Saray kəndində yaşayan əməkdar müəllime Qasimova Mahire Mıkatı qızı Novruzu belə xatırlayırlar: "Novruz bayramı bayramlarımızın ən ezzidir. Bakı kəndlərində Novruza xüsusi hazırlıq olub. Hələ Novruzdan qabaq fevral ayından qapı-baca əhənglə ağardılar, evlərin bayır-bacısı təmizlənərdi. Evlərdə yorğan-döşək üzü səküləb yuyular, döşənəcək nə vardaşə nohura daşınar, orda yuyuları. Böyük çille ilə Kiçik çille arasında suan halvası çalınır. Buğda temizlənər, arınar, yuyular, 3 gün suda saxlanırları. Sonra buğdanı sudan çıxardar, torbaya tökər, isti yere qoyardılar. 3 gün cüccərdər, sonra isə mis məcməyilərə serərdilər. "Səməni paklı sevər" - deyib, üstüne mardur adam qoymazdır. Səməni nəm dəşəm ilə örtərdilər. Üzərində su çileyər, səməni göyərəndə dəsmalı götürürərlər. Səməni işiq düşən yerdə 5 sm-ə qədər boy atardı. Sonra səməniləri dördkünc doğrayar, çuqun vədrələrde iki gün suyun içinde saxlayardılar. Sudan çıxarlanı səmənilər taxta tavada qəmberlər yaxşıca döyülər, səmənin suyunu qazana sixib yiğardılar. Sützülen suya baş su deyərdilər. Baş suda halva 6 saatda bişərdi.

Dəyirməndə çəkilen buğda unu və baş su ilə xəmir yoğrulurdu. İri mis tavaya baş su töküldür. Ocağa qoyulurdu. Qoldan güclü iki cavan oğlan elində "palım" (qulpuz uzun, başı ərsinə oxşayan alet) tavanın qıraqında dayanar, xəmiri qarışdırırlar. Xəmir tavada o vaxta qədər qarışdırıldı ki, quymaq kimi açılsın. Ele ki xəmir quymaq kimi açıldı, ona deyirdilər "paldua". Xəmir dibi yapışmasın deye tez-çevrilirdi. Xəmir ki bərkiməye baslayırdı, "xəmir qundaqladı" deyirdilər. Sonra xəmiri çevirdikcə tavanın dibinə yağ çəkilirdi. Xəmir qazmaq tutduqca qazmaq qazanın qıraqında oturan qadınlar, qadın qazmağı xirdalayırlar və təzəden atırdılar ocağa. Xəmirə yeniden qazmaq yiğirdi. Bu şəkildə suan halvası hazır olurdu. Bir qabda ceviz, zəncəfil, mixək, hil, darçın, razyna, cire, istiot kimi ədviyyatlardan qarışq dözelidilər. Hazır olan xəmirin arasına qadınlar sıra ilə ədviyyat və ceviz sepişdilər. Sonra suan halvasına üzüm doşabı töküür, yaxşıca qarışdırırlar, yumrulanı və üzərində qoz qoyulurdu. Qohum-qonşulara paylanır. Əkinçilər qazanı gedən kişilər də bu suan halvasından götürürərlər.

Fevralın 27-de "oğru cəmər vurdur yera" deyərdilər. Yəni ki, torpaq oyandı, tərəndi, cana gəldi. Həmin vaxtdan əkin-biçin başlırdı.

Novruza bir ay qalmışdan kəndin cavan, yeniyetmə oğlanları yumurta döyüdürməyə başlayardılar. Yumurtaları dişlərinə vurur, bərk-boşluqları yoxlayardılar. Udułan yumurtalarla isə "sişığa" deyərdilər. Bayram axşamınan can yumurta döyüdürmək davam edərdi.

Gənc oğlanlar 15-20 ciy yumurtanı qatara düzərdilər. Bir yumurtanı "gillədirdilər", o yu-

Minilliklərdən gələn mübarək Novruz

Bu bayram Bakıda möhtəşəm təntənəsi və özünəməxsusluğunu ilə seçilib

murta hansı yumurtaya dəyirdi, həmin yumurtanı udurdular.

Martin evvəlindən isə səməni qoyulurdu ki, evə ruzi-bərəket gəlsin.

Martin 15-dən bış-düş başlanardı, here özüne görə imkanı daxilində hazırlıq görərdi. Qohum-əqrəba, qonum-qonşu köməkləb sira ilə bişmiş bisirərdi. Südçörəyi və şorqoğal təndirə yapıldı. Şəkərbura, paxlava təndirdə mis sinidə bişərdi.

Şəkərbura xəmirini un, yumurta sarısı, yağı və südə yoğurardılar. İçlik üçün şeker tozu,

ləri six şəkildə düyünləyib dolayaraq "piley" düzəldər, qara neftə batırar, yandırar və havaya atardılar.

Axır üsgüdə isə "piley" in daha böyük forması, top boyda olan "maşal" lar düzəldilər, yaxşıca məftiləsə sariyər, yenə də neftə batırar, məftilin ucundan tutub fırlardar, alovvana-əlovvana havaya atardılar. Yeni paltar geyimmiş uşaqlar bir səsələ.

"Maşal-maşal qıy
Yandi maşal qıy"

ləri. Məhələ uşaqları kosanı araya alardı, həyət-ləri gəzərək xüsusi hava ilə oxuyardılar:

"A kosa-kosa, gəlsənə,

Gəlib salam versənə,

Çömçəni doldursana,

Kosanı yola salsana.

Ay uyuğu, uyuğu,

Saqqlalı it quyuğu.

Kosanı bir oyun eylər,

Quzunu qoynu eylər..."

Kosa isə oynardı. Ev yiyesindən və yiğisan qız-gelinlərdən pay yığardı.

Bayram axşamı bəkilişlərdə "papaqatlı" olmazdı, "bakılı" dönya dağılsa da, papağını yerə atmazdı. Bakıda "nunnunu" getmək adəti olardı.

Əvvəlcədən uşaqlara torba tikilərdi, hər uşaqın öz torbasi olardı. 14-15 yaşa qədər oğlan uşaqları torbalarını götürür, dəstə-dəstə səpələnərdilər evlər.

"Nun-nun-nu

Allah balou saxlasın", - deyərdilər.

Belə "nunnunu" gəzənələr qətiyyən boş qaytılmazdı. Ev yiyesi torbani alardı, Allah verəndən doldurardı. Torbaları dolan uşaqlar axşam bir yerə yiğisər, kimin nəyi var bir yerə tökər, bölüşərdi.

Bayram axşamı mütləq xına isladılardı, qadınlar, uşaqlar - hamı əline xına yaxardı, kişi-lər isə çəçələ barmاقlarını xinaya batırdılar.

Bayram axşamı isə uşaqların sayı qədər xonça tutulurdu. Xonçalara alma, şirniyyat, boyanmış yumurta qoyuları. Hər uşaqın qabağındə öz xonçası olardı. Hərə öz şamını yandırdı. Xonçaya qoyulan yumurta mütləq qırmızı rəngdə boyanardı. Başqa rəngdə yumurta boyanmazdı. Başqa rəngdə boyanın yumurtaga "rus yumurtası" deyərlərmiş.

Azərbaycanın əksər bölgələri qəbiristanlıq ziyanatına çərşənbə axşamı gedər.

Bakılılar isə bayram axşamı səhər-səhər qəbər üstüne gedər, hərə öz ölüsünü ziyanat edərdi. Yasin, Quran oxudardı.

Qəbir üstündən gələndən sonra qazan asılanda yaxın ölülərin adı çəkilərdi ki, ruhlar gələndə şad gedəydi.

Bayram axşamı böyük qazanda mütləq südlü plov bişərdi. Yaxşı olardı ki, qoyun südündə bişsin. Üzərində xurma, kişmiş, qaysi qurusu qoyuları. Kimdə quru balıq vardısa, onu da qoynardı. Plov bişən kimi, ocaqdan yerə qoyulan kimi birinci qonşuların payı gedərdi. Hər evdən bişən südlü plovun da öz dadi olardı.

Bayram gününün səhəri hərə evində bişən bişmişindən, şirniyyatından götürür, qohum-əqrəba evinə bayramlaşmağa gedilərdi. Biri-birinə "Bayramın mübarək olsun!" deyər, sanki al-qış - dua edərdilər.

Bayram günlərində "Pula-pula", "Qoz-qoz", "Qeyri atdı", "Şumaqədər-şixmədər", "Kosal-dıqəç", "Naqqulu" kimi oyunlar oynanırdı.

Əfsuslar olsun ki, milli-mədəni dəyərimiz olan Novruz bayramının mərasimləri, qədim mədəniyyətimiz izləri zaman keçdiyək silinmək, unudulmaqdə və bu gedişlə de tarixə qarışmaqdır. O üzən milli-mədəni sərvətlərimizi qorumaq məqsədilə topladığımız məlumatları gelecek nəsillərə çatdırmağı, ötməyə özümüzə borc bildik.

Gəlin elliklə minilliklərdən gələn mübarək Novruzumuzu qoruyaq!

Ocağınızdan od, evinizdən nur əşkik olmasın!

Aynur Aydin qızı İbrahimova
Azərbaycan MEA Folklor İnstitutu
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Azərbaycan Respublikası Prezidenti
yanında Kütlü İnformasiya
Vasitələrinin İnkışafına Dövlət
Dəstəyi Fondu
maliyyəsi
əsasında hazırlanıb.

qovrulmuş findiq və ya suda qabığı çıxmış badam götürüldü. Ədviyyat olaraq keşniş turmu və güləb suyu içiliyə eləvə olunurdu. Şəkərbura naxışlaşmaq üçün isə zərgərdə xüsusi maqqaş düzəldilər. Şəkərburunun qıraqı bükülər, üzərinə naxış vurular və mis siniye yiğildi. Təndir qalanardı, həyatda odun olmasına baxmayaq, ocaq hökmən meynə çubuğundan yandırıldı. Təndir hazır olanda qıraqında oturulardı. Təndirin içindən su olan mis qazan qoyuları. Köz qazanın qıraqlarına verilərdi. Mis siniye yiğilan şəkərburalar qaynayan qazanın ağızına qoyuları. Suyun buxarında və közdə dadi damaqdan getməyen şəkərburalar bişərdi.

oxuyardılar.

Axır üsgüdə Novruz tonqalı qalanardı. Hami qalanın böyük tonqalın qalanardı. Həm qurfrənin tərəfinə yiğisər. Tek bir xonça quruları, qoyuları qələmkar süfrənin ortasında. Qələmkar süfrə isə Kərbələdan gətirilərdi, çox böyük olardı. Xonçaya "möhüç" (üzüm qurusu), zincirərəc (ənciri yayda qaynadar, bişəndə ona un vurular, edviyyatlar eləvə olunardı, son-

oxuyardılar.

Axır üsgüdə Novruz tonqalı qalanardı. Hami qalanın böyük tonqalın qalanardı. Həm qurfrənin tərəfinə yiğisər. Tek bir xonça quruları, qoyuları qələmkar süfrənin ortasında. Qələmkar süfrə isə Kərbələdan gətirilərdi, çox böyük olardı. Xonçaya "möhüç" (üzüm qurusu), zincirərəc (ənciri yayda qaynadar, bişəndə ona un vurular, edviyyatlar eləvə olunardı, son-

Bakı evlərində istər et xörəyi bişsin, istər "soğan suyu", ondan hökmən qonşuya pay getməli idi.

Bakılılar qapısına qifil vurmasız, hamının qapısını açıq olardı.

1954-cü il təvəllüdü, Bayırşəhərli Quluzadə Xurəman Rəhim qızı üsgü axşamları ilə bağlı xatirələrini bizimlə bölüşür: "Novruzdan qabaq gələn çərşənbə axşamlarına bakılılar üsgü axşamları deyirlər. Martin 20-dək yeddi üsgü axşamı qeyd olunur. Onun üçünə oğru, dördüncü isə doğru üsgü deyirlər. Fevral ayına düşən üsgürlər oğru üsgü deyərlərmiş.

Birinci üsgüden etibarən "piley" atılır. Əski-

ra paxlava kimi kəsildi), quru əncir, piskəndə (soylumuş əncir qurusu), qax, iyde, qoz, findiq, püstə, badam, tut qurusu, mer-meyvə, yəni Bakı kəndlərindən nə yetişirse, o qoyuları. Xonçaya aile üzvlərinin sayına görə şam düzülərdi.

Axır üsgüdə qulaq falına çıxardılar. Subay qızlar gizlincə "Fincan-fincan" oyunu oynayardılar.

Səhər-səhər əl-üz yuyulandan sonra etrafa su səpilərdi ki, aydınlıq olsun.

Bayram axşamı "Kosa-kosa" oyunu oynanırdı. Üzdən tükü az, rəqs etmək bacarığı olan bir gənc qoyun dərisindən tikilmiş kürk tərsinə geyinərdi. Belinə zinqirovlu kəmər bağ-